

KONSTRUKCIJE SA ZNAČENJEM DOPUSNOSTI U ŠPANJOLSKOM JEZIKU: PREGLED PRISTUPA DOPUSNIM REČENICAMA U ŠPANJOLSKIM GRAMATIČKIM PRIRUČNICIMA

Ana Maria Valencia Spoljaric*
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

U ovome radu prikazuje se način na koji španjolski gramatički priručnici, između ostalih *Nueva gramática de la lengua española* te *Gramática descriptiva de la lengua española*, pristupaju dopusnim rečenicama. Prvi dio rada donosi definiciju i klasifikaciju dopusnih (koncesivnih) rečenica. Objašnjava se također kako kontekst, bilo činjenični bilo hipotetski, određuje korištenje adekvatnog glagolskog načina u dopusnim zavisnim surečenicama. Nadalje, razmatraju se gramatikalizirana svojstva pravih dopusnih rečenica te slučajevi u kojima konstrukcije koje primarno izriču druga značenja poprimaju svojstvo dopusnosti. Također se pruža pregled brojnih pravih i nepravih/hibridnih dopusnih veznih sredstava, njihove uporabe kao i uporabe glagolskih vremena i načina. Budući da je tema uporabe glagolskih načina u dopusnim strukturama problematična u nastavi španjolskog jezika, cilj je ovoga članka predstaviti sistematizirani pregled koji se istovremeno može koristiti kao didaktički materijal na predavanjima i lektorskim vježbama.

Ključne riječi: *dopusnost, prave dopusne rečenice, nepravne/hibridne dopusne rečenice, dopusne konstrukcije, indikativ, konjunktiv*

1. UVOD

Dopusne (koncesivne) rečenice odlikuju se specifičnim obilježjima koja studentima španjolskog kao stranog jezika mogu otežati pravilnu upotrebu te vrste zavisnosloženih rečenica u govornoj ili pismenoj produkciji. Prije svega, koncesivna vezna sredstva, poput veznika *aunque* koji španjolski izvorni govornici najčešće koriste u strukturiranju dopusnih rečenica, ovisno o kontekstu u kojem se javljaju mogu zahtijevati uporabu i indikativnih i konjunktivnih glagolski oblika. Drugim riječima, korištenje glagolskog načina u dopusnim surečenicama uvjetovano je semantičkim i pragmatičkim čimbenicima, za razliku od ostalih vrsta priložnih zavisnosloženih rečenica koje se sklapaju u skladu s relativno postojanim sintaktičkim pravilima te na taj način uvelike olakšavaju njihovo usvajanje i primjenu. Druga poteškoća

* vale_spoljaric@hotmail.com

na koju se obično nailazi pri poučavanju i uvježbavanju dopusnih rečenica vezana je uz postojanje sintaktičkih struktura karakterističnih za druge vrste priložnih zavisnosloženih rečenica koje u određenom kontekstu poprimaju koncesivnu vrijednost te se tako nazivaju nepravne ili hibridne dopusne rečenice (*concesivas impropias o híbridas*).

Stoga će se u ovome radu predstaviti sistematizacija glavnih veznih sredstava pravih i hibridnih dopusnih rečenica, njihovih dijafaznih, dijastratskih i dijatopskih obilježja te će se istaknuti zahtijevaju li veznici korištenje određenog glagolskog načina ili je uporaba indikativa i konjunktiva uvjetovana kontekstom. Kao temeljna literatura koristit će se *Nueva gramática de la lengua española* (2009), u daljnjem tekstu *NGLE*, te *Gramática descriptiva de la lengua española* (1999), nadalje u radu *GDLE*. Kako bi se studentima olakšalo razumijevanje opisanih struktura, predstaviti će se primjeri izvađeni iz Korpusa XXI (*CORPES XXI*) Španjolske kraljevske akademije.

Valja istaknuti da ovaj rad proizlazi iz iskustva u sveučilišnoj nastavi španjolskog jezika te iz potrebe da se studentima predstavi sistematizirani pregled teme na hrvatskom jeziku koji bi olakšao razumijevanje građe obrađene u temeljnim gramatikama neophodnim za rad budućih hispanista.

2. DEFINICIJA I KLASIFIKACIJA DOPUSNIH REČENICA

Zavisna dopusna surečenica predstavlja „neučinkoviti uvjet, prepreku koja se može prevladati i koja je u suprotnosti s tvrdnjom sadržanom u glavnoj surečenici“ (*NGLE*: 3599). Argumentacija sadržana u zavisnoj surečenici neizravno je pojačana zdravorazumskim činjenicama ili preferencijama koje se obično smatraju prihvatljivima ili uobičajenima; radi se o strogo leksičkom, enciklopedijskom ili kulturalnom zajedničkom znanju (*ibid*: 3599). Jedna od mogućih formula za taj odnos je *obično (ako p, onda ne q)*. Suprotnost između dvije propozicije ne mora se izravno manifestirati, može se nalaziti na argumentativnoj razini, kao u sljedećem primjeru:

(1) *Aunque Luis es el mejor trabajador, no obtendrá el ascenso* (vlastiti primjer).

Činjenica da je Luis najbolji radnik ne predstavlja prepreku njegovu napredovanju; upravo suprotno, on bi trebao napredovati. Primjer, stoga, ističe prije suprotnost nego prepreku.

Dopusne se rečenice u španjolskim gramatikama dijele na prave (*propias*) i nepravne/hibridne (*impropias/híbridas*). Prave su „one konstrukcije u kojima je značenje dopusnosti gramatikalizirano na stabilan i konvencionalan način“ (*GDLE*: 3822). Takve rečenice izražavaju dopusnost neovisno o kontekstu, u njihovo ustrojstvo ulaze dopusni veznici i veznički ili prijedložni izrazi te se također odlikuju determiniranom sintaktičkom strukturom. S druge strane, nepravne ili hibridne dopusne rečenice stječu značenje dopusnosti zahvaljujući kontekstu, odlikuju se hibridnim karakterom koji odražava

svojsva i dopusnih i uvjetnih (kondicionalnih) rečenica te se u njima javljaju konstrukcije koje u određenom kontekstu poprimaju značenje dopusnosti.

Valja pridodati još jednu klasifikaciju logičko-semantičkog i pragmatičkog tipa prema kojoj se obje vrste dopusnih rečenica dodatno dijele na činjenične i hipotetske. U sljedećem dijelu ovoga rada detaljnije ćemo objasniti navedenu podjelu.

3. PRAVE DOPUSNE REČENICE

U ovome dijelu rada analizirat ćemo kombinacije glagolskih vremena i načina uzimajući kao polazište veznik *aunque* koji, za razliku od ostalih pravih dopusnih veznih sredstava, pruža najviše kombinatornih mogućnosti glagolskih oblika (Olbertz et al., 2016: 92; Hernando, 1998: 126).

3.1. Činjenični kontekst

Studenti španjolskog kao stranog jezika nailaze na poteškoće upravo pri upotrebi indikativnog ili konjunktivnog glagolskog načina u takozvanom činjeničnom kontekstu. Imajući u vidu da izbor glagolskog načina nije uvjetovan isključivo veznim sredstvom, već i stavom govornika (Porto Dapena, 1991: 232), podjela prema kojoj činjenični kontekst zahtijeva indikativ dok hipotetski ili nečinjenični kontekst zahtijeva konjunktiv u velikoj mjeri ograničava mogućnosti koje dopusne zavisnosložene rečenice nude u verbalnoj komunikaciji. U nastavku ćemo, stoga, opisati uporabu glagolskih načina u činjeničnom kontekstu.

3.1.1. Činjenični kontekst s indikativom

Uporaba indikativa u činjeničnim dopusnim rečenicama ističe ostvarenje neke radnje u sadašnjosti ili prošlosti, a ako se radnja nalazi u budućem vremenu (2), očekuje se da će se ostvariti (GDLE: 3828):

(2) *Puedes intentar cambiarlo, aunque será siempre un cambio limitado* (Pajón Muérdago [Esp.] 2002).

Što se tiče konteksta u kojem se iskazuju dopusne rečenice s indikativom, govornik je upoznat s određenom informacijom te pretpostavlja da je ona nepoznata njegovu sugovorniku, stoga je govornikova namjera prenijeti sugovorniku tu novu informaciju.

Uočava se sloboda u korelaciji glagolskih vremena, potrebno je tek paziti da u glavnoj surečenici glagolska vremena moraju odražavati istodobnost ili poslijevremenost, te vrlo rijetko prethodnost, u odnosu na glagolsko vrijeme u zavisnoj surečenici (GDLE: 3828). Doduše, ukoliko su sadržaji svake surečenice neovisni, podrazumijeva se da ne postoji čvrsti odnos među glagolskim vremenima.

3.1.2. Činjenični kontekst s konjunktivom

U starijim gramatikama konjunktiv se nije povezivao s činjeničnim kontekstom (*Esbozo*, 1977: 557; Vinja, 1980: 450, Gili Gaya, 1980: 323). Tako se, na primjer, u priručniku *Esbozo* (1977: 557–558) navodi:

U dopusnim zavisnim rečenicama glagol može doći u indikativu i u konjunktivu. U prvom slučaju se potvrđuje postojanje stvarne prepreke za ostvarivanje radnje u osnovnoj surečenici, no ta se prepreka smatra neučinkovitom, te se odbacuje; tako u rečenici *Aunque llueve, saldré* [Iako kiši, izaći ću] kiša je stvarni rezultat radnje. Kada se glagol zavisne surečenice nalazi u konjunktivu, poteškoća se doživljava kao mogućnost; u rečenici *Aunque llueva, saldré*, [Iako bi moglo kišiti, izaći ću] kiša bi mogla predstavljati poteškoću.

S druge strane, Seco (1968: 247) u svojem priručniku *Manual de gramática española* povezuje konjunktiv s činjeničnim sadržajem te naziva takav konjunktiv polemičnim (*subjuntivo polémico*). U nastavku ćemo objasniti korištenje konjunktivnog načina u činjeničnom kontekstu.

Kao i u slučaju činjeničnih dopusnih rečenica u kojima dolazi indikativ, konjunktiv označava izvršenje sadašnje ili prošle radnje, a ako se nalazi u budućem vremenu, označava izvršenje *a posteriori*. U komunikacijskom kontekstu, govornik je upoznat s informacijom, no, za razliku od činjeničnih dopusnih rečenica s indikativom, pretpostavlja da njegov sugovornik isto tako poznaje informaciju odnosno da sugovornika nije potrebno uputiti, ili je pak govornik ravnodušan prema toj informaciji (*GDLE*: 3829). Tako u primjeru (3) uporaba konjunktiva u zavisnoj surečenici može označavati pretpostavku govornika kako njegov sugovornik zna da osoba koja se spominje u rečenici ne pristaje biti kandidat ili, jednostavno, kako govornik ne smatra važnim pristaje li spomenuta osoba na kandidaturu ili ne:

(3) *De manera que pueden considerarlo, discretamente, como un candidato, aunque él no lo admira* (*La Prensa* [Nic.] 31.12.01).

Konjunktiv se također javlja u zavisnoj dopusnoj surečenici kada govornik želi iskazati skromnost ili kada ne želi uvrijediti sugovornika (Porto Dapena, 1991: 233), kao što se može uočiti u primjeru koji slijedi:

(4) *Aunque tengas 70 años, te ves muy joven* (vlastiti primjer).

Kontekst u kojem se jasno uočava činjenična vrijednost konjunktiva su dijalozi. Konjunktiv se naziva tematskim ili polemičnim (*temático* ili *polémico*) kada se odbacuju argumenti sugovornika (5) i kada se obavijest izrečena zavisnom surečenicom smatra manje važnom u usporedbi s obavijesti sadržanom u glavnoj (*GDLE*: 3830; *NGLE*: 3608–09).

(5) *-Que bailen las hijas de los ejidatarios -don Lupe se impacienta- Según costumbre de los ódami, deben tener la cara pintada de amarillo y una corona de espejos en la cabeza [...].*

-*Aunque sea costumbre de los ódami, las hijas de los ejidatarios no bailarán, porque ya se fueron -lo desilusiona don Pedro* (Homero Silencio [Méx.] 2001).

Koristimo li indikativni način, pojačava se interpretacija sadržaja surečenice kao nove obavijesti.

Što se glagolskih vremena tiče, veznik *aunque* može uvesti četiri oblika konjunktiva u njegovoj izravnoj vremenskoj uporabi, a ne hipotetskoj. Stoga u dopusnoj zavisnoj surečenici mogu doći i konjunktiv imperfekta (*cantara*), konjunktiv pluskvamperfekta (*hubiera cantado*), i oblici konjunktiva prezenta (*cante*) ili konjunktiva perfekta (*haya cantado*). Konjunktiv prezenta, *cante*, može označavati istodobnost i poslijevremenost.

3.2. Hipotetski kontekst

Kao što smo napomenuli u uvodu, hipotetski kontekst ne predstavlja problem studentima jer ga automatski povezuju s konjunktivom. Ipak, treba napomenuti da postoje određene okolnosti u kojima se također može koristiti i indikativ.

Kontekst se određuje kao hipotetski kada govornik zna da se izrečena radnja ne podudara sa stanjem stvari u stvarnom svijetu, odnosno kada sadržaj zavisne surečenice izražava pretpostavku mogućnosti ostvarenja sadržaja ili kada je ostvarenje sadržaja surečenice otežano. Ukoliko, ipak, govornik želi naznačiti izvjesnost ostvarenja radnje u budućnosti ili ako vjeruje da bi se radnja mogla ostvariti u trenutku izricanja iskaza, tada će koristiti indikativne načine, točnije indikativ futura (6), ili pak kondicional vjerojatnosti:

(6) *Aunque estaré comiendo ahora, lo llamaré igual* (vlastiti primjer).

Uporaba konjunktiva izražava hipotetičnost. Hipotetski karakter obilježen je stupnjem mogućnosti: što je manja mogućnost ostvarivanja, viši je stupanj hipotetičnosti. Ukoliko je vjerojatnost ostvarenja sadržaja surečenice niska, rabi se konjunktiv imperfekta (7), no ako je stupanj ostvarivosti radnje viši, koristi se konjunktiv prezenta (7a).

(7) *Sé que aunque tuviere la oportunidad de preguntarle acerca del video no lo podría hacer* (Mesa Rabia [Méx. 2007]).

(7a) *Sé que aunque tenga la oportunidad de preguntarle...* (prilagođeni primjer).

Nadalje, ukoliko je sadržaj vezan uz prošlost, dopusne rečenice negiraju ostvarenje radnje; radi se o činu koji se nije ostvario u prošlosti niti će se ostvariti u sadašnjosti:

(8) *Aunque hubiera querido seguir trabajando no habría podido* (Aira Váramo [Arg.] 2002).

4. VEZNA SREDSTVA KOJA OZNAČAVAJU DOPUSNOST

Kako bi se studentima olakšalo usvajanje gradiva, u nastavku rada grupirali smo vezna sredstva koristeći se upotrebom glagolskog načina kao kriterijem razvrstavanja. Tako u prvu grupu ulaze strukture u kojima ovisno o kontekstu mogu doći ili indikativ ili konjunktiv. Druga grupa sastavljena je od veznih sredstava u kojima je moguća samo upotreba indikativa dok treća obuhvaća vezna sredstva koja zahtijevaju isključivo konjunktiv. Jednako tako predstavili smo i dvije formule koje, iako nemaju čestu uporabu u suvremenom španjolskom, ipak kompletiraju listu dopusnih veznih sredstava.

4.1. Vezna sredstva uz koja se mogu koristiti i indikativ i konjunktiv

4.1.1. *Aunque*

U španjolskoj gramatičarskoj tradiciji *aunque* se dijeli na skalarni prilog *aun* te na zavisni veznik *que* (NGLE: 3541). Zbog toga se razumije izmjena u *aun si* ili u *aun cuando*. *Aunque* je veznik koji izvorni govornici španjolskog najčešće koriste te, isključivši imperativ, dopušta najširu upotrebu glagolskih vremena i načina (Alarcos, 2001: 373). Sljedeća dva primjera prikazuju korištenje i indikativa i konjunktiva uz veznik *aunque*.

(9) *Aunque al principio cuesta acostumbrarse a escribir a mano sobre la pantalla, los usuarios de palmtops prefieren el lápiz al teclado virtual* (Clarín [Arg.] 24.01.01).

(10) *Me gusta mucho Víctor Manuel, y quisiera saber por qué en Madrid, nunca canta canciones antiguas como Paxarinos o María Coraje, son canciones muy bonitas que creo que gustan a mucha gente, **aunque** Víctor crea que aquí no van a tener éxito* (El Mundo [Esp.] 05.05.2001)

4.1.2. *Aun cuando*

Relativni prilog *cuando* obično izražava vremensko značenje, no u stanovitim konstrukcijama može označavati dopusnost, kao u slučaju kada s prilogom *aun* tvori priložni dopusni izraz *aun cuando* koji se odlikuje istom paradigmom uporabe glagolskih vremena i načina kao i veznik *aunque*.

Upotrebljava se ponajprije u formalnom registru. Ukoliko se rabi s indikativom, izražava činjeničnost, a s konjunktivom polemičnost (NGLE: 3600).

4.1.3. *A pesar de (que)*

A pesar de stječe značenje dopusnosti zahvaljujući imenici *pesar* ('osjećaj tuge, boli, nostalgije'), odnosno semantičkoj vrijednosti te imenice (ibid: 3611).

Taj izraz može biti jednako prijedložni kao i veznički. Kao prijedložni izraz uvodi rečenice u kojima dolazi glagol u infinitivu ili imenske sintagme (11):

- (11) *Va a ser un eslabón más, a pesar de los grandes problemas económicos que hay en el país* (ABC Color [Par.] 08.02.01).

U drugom slučaju, kao veznički izraz može se, poput veznika *aunque*, javljati zajedno s različitim glagolskim vremenima i načinima.

A pesar de (que) najčešće se upotrebljava kako bi, u nekom neutralnom kontekstu, uveo činjenične sadržaje zbog čega ga prati glagol u indikativu. U dijalogu u kojem se podrazumijeva da je obavijesni sadržaj iskaza poznat, *a pesar de (que)* prihvaća tematski konjunktiv, ali nije uobičajeno da taj veznički izraz dolazi uz konjunktiv u hipotetskim rečenicama (GDLE: 3835).

4.1.4. *Pese a (que)*

Izraz *pese a* formira se od konjunktiva prezenta glagola *pesar*. Ponaša se slično kao *a pesar de que*, odnosno može se javljati kao prijedložni izraz, uz glagole u infinitivu ili imenskim sintagmama te može, kao veznički izraz uz koji dolaze glagoli u indikativu ili u tematskom konjunktivu, uvoditi činjenične sadržaje (NGLE: 3612).

Pese a i *a pesar de* imaju isto značenje; razlika se uočava samo na razini korištenja s obzirom da je *pese a* obilježen kao formalnije vezno sredstvo (ibid: 3612).

4.1.5. *Kvantitativni izrazi tipa por...que*

Prijedložni izrazi čiji su početni članovi *por* kombiniraju se s konstrukcijama koje označavaju kvantitetu, odnosno veću količinu nečega. Izrazi s *por* mogu biti hipotetski – tada zahtijevaju upotrebu konjunktiva – ili činjenični – tada se javljaju uz indikativ. Kvantificirani članovi zavisne surečenice mogu biti imenice, pridjevi, prilozi te glagoli.

Jedna od mogućih kombinacija je *más* + imenska sintagma (imenice mogu biti brojive i nebrojive) (ibid: 3616) s kojom se mogu sklapati rečenice s hipotetskim i tematskim konjunktivom jednako kao i s indikativom koji označava činjenični sadržaj.

Osim u kombinaciji s *más*, u tim se izrazima može pojaviti *mucho* koji dolazi isključivo s konjunktivom (GDLE: 3837). Obično se odnosi na hipotetske situacije, no također može uvoditi i činjenične sadržaje. Umjesto s *mucho*, takvi oblici mogu se tvoriti s *poco*, iako takva kombinacija nije toliko česta.

Treća kombinacija formira se s pridjevskim ili priložnim sintagmama koje dolaze s glagolima u konjunktivu jer sadržaj zavisne surečenice dobiva hipotetsko značenje. Jednako kao i u ostalim kombinacijama, može se

također javiti konjunktiv koji uvodi činjenične sadržaje (ibid: 3838). U toj inačici, prilog *muy* može doći ispred pridjeva (12) ili priloga.

- (12) *Siempre que puedo uso las escaleras, por muy alto que esté el piso al que voy* (El País [Esp.] 22.03.01).

Uporaba *más*, *mucho* ili *muy* ne mijenja značenje konstrukcije. Razlika je više dijatopska, naime u Americi se radije upotrebljava *más*.

4.2. Vezna sredstva uz koja se koristi indikativ

4.2.1. *Si bien*

Si bien uvodi činjenične sadržaje te se pojavljuje isključivo u kombinaciji s indikativom:

- (13) *Si bien no se puede tener una actitud permisiva [...], tampoco se debe asumir una actitud intervencionista* (*Sexología y sociedad* [Cuba] 12.2006).

Pojavljuje se osobito u pisanom jeziku, najčešće u pisanom tisku (GDLE: 3833–34).

Prilog *bien* pojavljuje se u konstrukciji *bien que* koja se ne upotrebljava redovito u suvremenom španjolskom jeziku. Može se ipak pojaviti u vrlo formalnom registru europskog španjolskog te, rjeđe, američkog španjolskog.

4.2.2. *Y eso que*

Jednako kao *si bien*, veznički izraz *y eso que* označava činjenične sadržaje i dolazi s indikativom. Odlikuje se fiksnom pozicijom, odnosno, pojavljuje se u neobilježenom redosljedu rečenice (kada zavisna dolazi iza glavne surečenice). Može započeti rečenicu samo nakon duge stanke i uz neki adverbativni izraz (*sin embargo, con todo, aun así*). Označava „mogući uzrok koji je neučinkovito djelovao u suprotnom smjeru od onog izrečenog u prvoj surečenici“ (NGLE: 3627):

- (14) *“Viva Zapata”, gritaban en Chacarita el domingo y eso que no había mexicanos* (Clarín [Arg.] 12.06.01).

Može se parafrazirati činjeničnim dopusnim rečenicama s vezničkim izrazima *aunque* ili *a pesar de que*, ali ima veću slobodu pojavljivanja kao napomena, opaska nečemu već spomenutom. Obično se ne rabi u formalnom registru.

4.2.3. *A sabiendas de (que)*

Izraz *a sabiendas de (que)* ne upotrebljava se često i obično dolazi uz česticu *aun*, no može se također kombinirati s priložima *incluso* ili *ni siquiera* te tako formirati sintaktičke skupine.

Poput veznog sredstva *a pesar de (que)*, *a sabiendas de (que)* kao prijedložni izraz uvodi imenske sintagme (15) te, rjeđe, glagole u infinitivu, a kao veznički izraz (15a) zahtijeva glagole u indikativu (NGLE: 3610).

(15) *Se determinó que se había dictaminado positivamente el proyecto a sabiendas de los vacíos en materia de derechos humanos* (La Prensa Libre [C.Rica] 09.06.05).

(15a) *Se determinó que se había dictaminado positivamente el proyecto a sabiendas de que había vacíos en materia de derechos humanos* (prilagođeni primjer).

4.2.4. Izrazi tipa *con...que* koji izražavaju ponderiranje

Ovaj se izraz tvori tako da prijedlog *con* s neutralnim članom *lo* dolazi ispred neke odnosne strukture s antecedentom ili bez njega:

(16) *Se dejó, con lo inteligente que ella era, escamotear sus espacios* (Orellana *Te recuerdo* [El Salv.] 2001).

Takvi sklopovi uobičajeno sadrže pridjevske, imenske te priložne skupine. Kako uvijek uvodi činjenične sadržaje, sve kombinacije tog izraza upotrebljavaju se s indikativom, dok u uporabi glagolskih vremena ne postoje ograničenja.

Valja naglasiti da se mora jasno uočavati odnos suprotnosti; da nema suprotnosti, isticao bi se uzročni odnos, a ne dopusni. Tako bi se primjer *con lo inteligente que ella era* mogao protumačiti na dva načina: „jer je bila pametna“ i „iako je bila pametna“.

4.2.5. Izrazi tipa *tanto...como* koji označavaju ponderiranje

Ovi izrazi javljaju se uz indikativ jer uvode ostvarene događaje ili one koji se upravo ostvaruju, te, u vrlo rijetkim slučajevima, buduće radnje (GDLE: 3840). Češće se upotrebljavaju u govornom jeziku.

Jezgra može biti imenska (17), pridjevska ili priložna sintagma ispred koje dolazi intenzifikator *tan(to)* i iza koje slijedi *como* ili, rjeđe, *que*:

(17) *Tantas calamidades como las que ha pasado y ha logrado salir adelante* (vlastiti primjer).

4.3. Vezna sredstva uz koja se koristi konjunktiv

4.3.1. Así

Kako označava hipotetsku vrijednost, uz ovo dopusno vezno sredstvo, za razliku od prethodno opisanih, rabi se isključivo konjunktiv. Surečenica uvedena tim veznim sredstvom pojavljuje se u postpoziciji. Osobitost tog vezničkog spoja leži u niskoj frekvenciji njegova korištenja u standardnom

španjolskom jeziku, no kada se rabi, može se pojaviti i u vrlo formalnom i u kolokvijalnom registru:

- (18) [P]or que de una cosa estoy segura es que no les daré un centavo de mi fortuna, **así sea** lo último que haga en la vida (Espinoza *Vida* [Col.] 2001).

To vezno sredstvo također može imati značenje identično uzviku *ojalá*:

- (19) *Así te parta un rayo. ¡Ojalá te parta un rayo.* (vlastiti primjer).

S vezničkim spojem *así* mogu se tvoriti izrazi poput *aun así, así y todo* itd. Izraz *así que*, koji se rabi poprilično sporadično, ima jednako značenje kao *así*.

4.3.2 *Siquiera*

Dopusni veznik *siquiera* formira se od konjunktiva prezenta glagola *querer* (*quiera*) koji se također pojavljuje u odnosnim zamjenicama koje označavaju generalizaciju. Oblik *siquiera* gramatikalizirao se kao dopusni veznik i, jednako kao *así*, uvodi hipotetske sadržaje te se rabi uz konjunktiv, bilo u prezentu, bilo u imperfektu (NGLE: 3625):

- (20) *Es obligado reflexionar en este apartado, **siquiera sea** de modo sumario, sobre internet* (Comunidad Escolar [Esp.] 03.12.03).

To vezničko sredstvo ima dvije osobite karakteristike: uvijek dolazi s glagolom *ser* i u neobilježnom redosljedu rečenice (zavisna surečenica iza glavne). Može se parafrazirati s *aunque solo*. Budući da je stilski obilježen kao arhaičan, ne rabi se često u standardnom španjolskom jeziku (GDLE: 3834). Iako rijetko, to vezničko sredstvo može se pojaviti bez glagola.

4.3.3. *A riesgo de (que)*

Učestalost je ovog vezničkog izraza razmjerno niska, no kada se javlja, obično dolazi uz česticu *aun* (ibid: 3836). Može imati službu prijedložnog izraza koji uvodi imenske sintagme ili rečenice s glagolom u infinitivu. Kao veznički izraz (21), dolazi uz hipotetski konjunktiv:

- (21) *“No se guarda todo, el archivista debe seleccionar aun **a riesgo de que se pierda** información”* (Revista Arcadia [Col.] 03.05.11).

4.4. *Ostali oblici*

4.4.1. *A despecho de*

Ovaj se izraz također ne koristi često te je njegova uporaba vrlo osobita: može uvoditi samo imenske sintagme čija je jezgra imenica, kao u primjeru (22) ili relativnu rečenicu bez antecedenta, kao u primjeru (23).

- (22) *Desde ella abrazó de nuevo la vida y luchó por dotarla de sentido a despecho de la muerte* (El País [Esp.] 22.01.05).
- (23) *El cadáver se vuelve espectáculo a despecho de quien sólo quiere vivir un acto privado* (Clarín [Arg.] 30.11.02).

Značenje izraza *a despecho de* moglo bi se parafrazirati kao „usprkos“ ili „u inat“ zbog čega se ne može zamijeniti ni s jednim drugim izrazom (GDLE: 3826).

4.4.2. *Con todo (y) que*

Veznički izraz *con todo (y) que*, koji se koristio u starošpanjolskom jeziku, još uvijek se rabi u nekim južnoameričkim zemljama, izuzev andskog područja, te sporadično u Španjolskoj. Može zahtijevati korištenje indikativa jednako kao i konjunktiva, ovisno o stavu govornika prema informaciji. U tekstovima se često javlja bez veznika *y*, dok se oba oblika češće upotrebljavaju u kolokvijalnom jeziku (NGLE: 3612):

- (24) *Las heridas se fueron complicando, con todo y que me hicieron varias curaciones* (González Guerra [Col., 2002]).

Može se javiti i u drugim oblicima, poput *con todo y eso*, *con eso y todo*, *con todo y con esto*, i *con todo y con ello* koji imaju isto značenje kao *a pesar de* te se upotrebljavaju u govornom jeziku i u neformalnim pisanim tekstovima (NGLE: 3613).

Jednako tako javlja se i postnominalni izraz *y todo* koji se uglavnom kombinira s pridjevima, kao u primjeru (25) ili, u nekim slučajevima, s gerundivom:

- (25) *Cansado y todo terminó el trabajo esa noche* (vlastiti primjer).

Ti se oblici mogu zamijeniti s *a pesar de* (NGLE: 3613).

5. NEPRAVE/HIBRIDNE DOPUSNE REČENICE

5.1. Uvjetnodopusne konstrukcije

U gramatičkom priručniku *Esbozo* (1977: 557) navodi se da su dopusne rečenice „poput uvjeta koji se smatra nevažnim i neoperativnim za ostvarenje radnje. Dopusne su stoga značenjski slične uvjetnim rečenicama“, te nam pruža primjer rečenice *Aunque llueva, saldré* koja bi se mogla preobličiti u uvjetnu *Si llueve, no salgo*. Ipak, kao što Elena Rivas (1989: 238) naglašava, tumačiti jednu rečenicu kao inverziju druge značilo bi ograničiti argumentativne mogućnosti dopusnih rečenica koje proizlaze iz njihove logičko-semantičke prilagodljivosti.

Postoje međutim konstrukcije koje izvire iz spomenute sličnosti, poznate pod nazivom nepravne ili hibridne. Ono po čemu su različite od pravih

dopusnih rečenica i po čemu su bliske uvjetnim rečenicama jest činjenica da sadržaj zavisne surečenice označava pretpostavku, odnosno nečinjeničnu radnju.

5.1.1. *Skalarne uvjetnodopusne* (concesivo-condicionales escalares)

Izrazi poput *incluso*, *aun* ili *ni siquiera* u zavisnoj surečenici označuju krajnju vrijednost na imaginarnoj ljestvici vrijednosti koje su moguće u nekom određenom kontekstu. Korištenje glagolskih načina u ovoj vrsti rečenica vodi se pravilima kombiniranja glagolskih načina u uvjetnim zavisnim surečenicama uvedenima veznikom *si*.

(26) *Puede operar incluso si hay sentencia* (El Tiempo [Col.] 30.07.02).

Razlog dvostrukome tumačenju može se pronaći u podjeli *aun + que*: skalarni prilog i komplektivni veznik zbog kojeg se razumije mogućnost zamjene s *aun si* ili *aun cuando*.

Uvjetnodopusne rečenice dijele jednu od značajki s pravim činjeničnim dopusnim rečenicama – suprotnost – dok drugo svojstvo – činjeničnost – nije nužna u zavisnoj surečenici; jedino se očekuje da je obavijest sadržana u glavnoj surečenici istinita.

Što se glagolskih vremena tiče, u uvjetnodopusnim rečenicama dolaze one kombinacije glagolskih vremena koje se pojavljuju uz kondicionalne veznike (GDLE: 3845).

5.1.2. *Polarne uvjetnodopusne* (concesivo-condicionales polares)

Obrazac ovih hibridnih dopusnih rečenica je predstavljanje dvije oprečne propozicije koje se uvode izrazom *tanto si* i njegovim korelativom *como si* koji vode jednom jednakom zaključku. Iznošenjem proturječja u zavisnoj surečenici pruža se informacija o nepostojanju prepreke za ostvarenje propozicije koja se nalazi u glavnoj surečenici.

U pojedinim slučajevima može se pojaviti treći ili pak četvrti član, odnosno uočava se rekurzivnost (ibid: 3846):

(27) *Tanto si se saca la lotería como si se casa con un millonario, como si recibe una herencia, seguirá con su estilo de vida* (vlastiti primjer).

Pronalazimo razne oblike koji izražavaju takvu disjunkciju, primjerice: *tanto/lo mismo si... como si...; ya... ya...; bien... bien...; ni que... ni que...; que... (o) que...* Samo se u prvoj konstrukciji, *tanto si... como si*, glagolska vremena i načini kombiniraju kao u kondicionalnim rečenicama koje započinju veznikom *si*, dok se u ostalim strukturama javlja isključivo konjunktiv. Zanimljivo je da uz izraz *tanto si... como si* mogu doći nefinitni oblici, što podrazumijeva slobodu u kombiniranju glagolskih vremena u glavnoj

surečenici. Tako se u primjeru (28) javljaju indikativni oblici koji označavaju i sadašnjost i prošlost i budućnost:

- (28) *Tanto siendo un buen estudiante como sin serlo, siempre obtiene / ha obtenido / obtuvo / obtenía / obtendrá buenas calificaciones* (vlastiti primjer).

Isto tako, ukoliko se isti glagol javlja iza svakog člana konstrukcije, običava se izostaviti glagol koji dolazi iza drugoga člana. Javljaju se i slučajevi u kojima je ispuštena cijela konstrukcija dok se glagol u konjunktivu ponavlja te slučajevi u kojima dolazi samo jedan glagolski oblik:

- (29) *Gane o no (gane) la lotería, siempre será la misma persona* (vlastiti primjer).

Gornji primjer može se parafrazirati korištenjem prethodno opisanih struktura (*Tanto si gana como no gana, siempre será la misma persona* ili *Bien gane bien no gane será la misma persona.*), no, zbog ekonomičnosti jezika i kako bi se izbjeglo ponavljanje istog glagola, te se strukture radije izostavljaju.

5.1.3. *Univerzalne uvjetnodopusne rečenice* (concesivo-condicionales universales)

U ovoj podgrupi razlikuju se dva tipa rečenica prema svojoj strukturi. Prvi tip odnosi se na reduplikativne izraze u kojima se ponavlja glagol u konjunktivu sa zamjenicom ili odnosnim prilogom smještenima između ponovljenog glagola. Takvi su izrazi vrlo česti u govornom jeziku:

- (30) *Consuma la comida que consume, igual debe hacer ejercicio para bajar de peso* (vlastiti primjer).

U ovu grupu rečenica također ulazi i konstrukcija *lo + pridjev/prilog*:

- (31) *Sea lo rápido que sea no llegará a tiempo* (vlastiti primjer).

Odnosne rečenice uvedene zamjenicom ili odnosnim neodređenim prilogom predstavljaju drugi tip ove podgrupe. U suvremenom španjolskom jeziku upotrebljavaju se sljedeći izrazi: *cual(es)quier(a) que, quien(es)quiera que y dondequiera que*:

- (32) *Significa tolerancia cero, quienquiera que sea el responsable* (prilagođeni primjer).

U primjeru (32) opaža se da ta vrsta uvjetnodopusne rečenice označava generalizaciju zahvaljujući prisutnosti neodređenog odnosnog priloga, te se može tumačiti kao: „ne postoji osoba / mjesto / stvar koja bi mogla onemogućiti ostvarenje sadržaja glavne rečenice“.

Gornjoj bi se listi mogli dodati i izrazi *comoquiera que, cuando quiera que y cuanto quiera que*, ali njihova je uporaba ograničena samo na formalni registar. U tom tipu rečenica obavezna je upotreba konjunktiva s obzirom na to da izražavaju neodređenost.

5.2. *Nezavisne dopusne*

Koordinacija i jukstapozicija (povezivanje i nizanje) također mogu uspostaviti sintaktički odnos dopusnosti, ali ta se povezanost nalazi na argumentativnoj razini (GDLE: 3529). Radi se dakle o strukturama koje nisu stvarno dopusne, no mogu zadobiti dopusno značenje.

Trebaju, kao prvo, postojati binarne strukture koje nisu spojene nekom jezičnom jedinicom čvrsto utvrđenog značenja; uglavnom se javljaju povezane veznikom *y* iza kojeg dolazi pauza te se mora uočavati suprotnost između ideja izraženih u rečenicama (NGLE: 3629). Takve rečenice mogu se parafrazirati s *aunque, a pesar de que* y drugim izrazima:

- (33) *Estudia y no puede aprobar* (vlastiti primjer), to jest, *Aunque estudia no puede aprobar*.

6. DOPUSNE ZAVISNE SUREČENICE S NEFINITNIM OBLICIMA

6.1. *Dopusne zavisne surečenice s infinitivom*

6.1.1 *Para + infinitiv*

Struktura *para + infinitiv* izražava činjenični sadržaj, odnosno radnje koje su se dogodile ili se odvijaju u prošlosti ili sadašnjosti, ali se ne mogu kombinirati s futurom. Obično dolaze u prvom dijelu rečenice dok se u glavnoj surečenici mora pojaviti kvantifikator poput *muy* ili *mucho*. Upravo se u takvoj kvantificiranoj strukturi, kako tumači GDLE (1999: 3851), može opaziti dopusnost:

- (34) *Para ser un doctor reconocido no es muy acertado* (vlastiti primjer).

Također se u nekim slučajevima treba zavisnoj surečenici dodati kvantifikator, poput *tanto*, kako bi se jasno uočio odnos suprotnosti. U ostalim slučajevima, odnos suprotnosti vidljiv je iz konteksta.

Struktura *para + infinitiv* može imati dvostruko tumačenje, odnosno, može se interpretirati i kao finalna i kao dopusna:

- (35) *Trabaja mucho para ser jefe de un departamento* (vlastiti primjer).

Taj primjer možemo interpretirati na dva načina: ili da mu je cilj biti šefom odjela (finalnost) ili da, premda je samo šef odjela, radi previše (dopusnost).

6.1.2. *Con + infinitiv*

Ova struktura može označavati uzročnost ili uvjetnost, ovisno o obliku glagola koji se javlja u glavnoj surečenici (GDLE: 3852). Može također imati značenje dopusnosti, posebice u književnom jeziku (NGLE: 3613), uvijek i kada se uspostavlja odnos suprotnosti. Obično izriče činjenični sadržaj i glagol u glavnoj surečenici dolazi u indikativu prezenta:

- (36) *Con ser el mejor de la clase no tiene garantizado el acceso a la universidad* (vlastiti primjer).

Ako se odnosi na neku radnju koja prethodi sadržaju glavne surečenice, i ako govornik želi naznačiti prijevremenost ostvarenja radnje, onda u zavisnoj surečenici dolazi složeni infinitiv.

Ipak, ta struktura rijetko uvodi prošle radnje. Ako se radnja rečenice odvija u budućem vremenu, javlja se određena dvosmislenost: radi li se o dopusnosti ili o uvjetnosti:

- (37) *Con llorar no vas a solucionar nada.* (vlastiti primjer).

Gornji se primjer tako može parafrazirati kao „pa makar ti i plakao“ (*aunque llores*) ili „ako plačeš“ (*si lloras*).

6.2. Zavisna surečenica s gerundivom

Gerundiv u priložnim rečenicama izražava različita značenja: označava vrijeme, način, uzrok, uvjet ili dopusnost. Kako bi se postigla dopusnost, nužno je postojanje suprotnosti između sadržaja zavisne i osnovne surečenice:

- (38) *Viéndola que estaba trabajando, le ofrecí tomar algo* (vlastiti primjer).

Navedeni primjer može se tumačiti kao „jer sam je vidio da radi“ (*porque la vi trabajando*) ili „iako sam je vidio da radi“ (*aunque la vi trabajando*).

Naravno, značenje dopusnosti bilo bi jasno kada bi prilog *aun* (ili bilo koja emfatička čestica) došao ispred gerunda i tako naglasio odnos suprotnosti. Glagolsko lice, vrijeme i način dolaze u korelaciji s glagolima sadržanima u osnovnoj surečenici.

Gerundiv označava jednako činjenične kao i hipotetske sadržaje. Ako u glavnoj surečenici dolaze glagolska vremena sadašnjosti ili prošlosti, a u zavisnoj jednostavni ili složeni gerundiv, tada se radi o činjeničnom sadržaju. Međutim ukoliko želimo naznačiti hipotetske radnje, onda u zavisnoj dolazi složeni gerundiv, a u glavnoj ili jednostavni ili složeni kondicional.

6.3. Zavisna surečenica s participom i bez glagolske predikacije

Kako bi se izrazila dopusnost, može se kombinirati particip, pridjev ili prilog s dopusnim veznim sredstvima poput *aunque* ili *si bien*. U takvim slučajevima veznici *aunque* i, u manjoj mjeri, *si bien*, funkcioniraju kao pravi prilozi. Jednako kao i u opisanim strukturama s infinitivom i gerundivom, oznake vremena i načina mogu se dobiti iz konteksta. Zanimljivo je da svršeni vid participa ima sklonost označavati sadržaj zavisne surečenice kao radnju koja prethodi sadržaju glavne surečenice:

- (39) *La ayuda de Challis le aseguró [...] un lugar permanente en ella [en la historia], si bien infinitamente menos difundido* (El País [Ur.] 12.11.01).

Strukture sklopljene od pridjeva nakon kojeg dolazi veznik *y* također mogu izražavati koncesivnu ideju (Gómez Torrego, 2002: 359), kao što se vidi u sljedećem primjeru:

(40) *Enfermo, y fue a trabajar* (vlastiti primjer).

7. ZAKLJUČAK

Dopusne zavisnosložene rečenice karakterizira prilagodljivost glagolskih vremena i načina logičko-semantičkim i pragmatičkim čimbenicima te mogućnost različite interpretacije za koju je potrebno znanje govornika kako bi se opredijelilo za korištenje određenog vremena ili načina. Upravo iz tih obilježja proizlaze poteškoće studenata španjolskog kao stranog jezika koji, kada se radi o dopusnim rečenicama, u početku pokazuju sklonost isključivom povezivanju indikativa s činjeničnim ili stvarnim (realnim) radnjama te konjunktiva s vjerojatnim ili hipotetskim. Ta isključivost može biti izvor pogrešaka u govornoj i pismenoj produkciji s obzirom na to da nam činjenični kontekst pruža mogućnosti korištenja jednako indikativa kao i polemičnog konjunktiva. Iako je sadržaj iskaza stvarna činjenica, govornik se može opredijeliti za korištenje konjunktiva kada smatra da je informacija nevažna ili u slučaju da je ravnodušan prema toj informaciji te kada vjeruje da njegov sugovornik već poznaje tu informaciju. Takav konjunktiv najčešće se javlja u dijalozima, u kojima se jasno uočava da je informacija poznata ili da je komentirana, pa se stoga korištenje toga glagolskoga načina može lako identificirati, objasniti i uvježbati:

Kada se radi o hipotetskom kontekstu, potrebno je posebno obratiti pozornost na povezanost konjunktivnih glagolskih vremena korištenih u zavisnoj surečenici i stupnja mogućnosti ostvarenja radnje. Tako se konjunktiv prezenta upotrebljava za označavanje višeg stupnja mogućnosti ostvarenja radnje, konjunktiv imperfekta rabi se za iskazivanje nižeg stupnja mogućnosti izvršenja radnje, a konjunktiv pluskvamperfekta kada je radnja irealna/kontrafaktualna.

U ovome radu predstavljen je veliki broj konstrukcija koje u španjolskom jeziku izražavaju ideju koncesivnosti te je opisana i objašnjena uporaba glagolskih vremena i načina u dopusnim surečenicama. Prikazana su, u prvom redu, prava dopusna vezna sredstva, grupirana u skladu s uporabom glagolskih načina kako bi se studentima olakšalo prepoznavanje i usvajanje takvih struktura. U prvoj skupini, koja prihvaća i indikativ i konjunktiv, nalaze se vezna sredstva koja se odlikuju visokom frekventnošću korištenja među izvornim govornicima španjolskog: *aunque*, *aun cuando*, *a pesar de (que)*, *pese a (que)* i *por mas...que*. U drugu grupu ulaze vezna sredstva *si bien*, *y eso que te a sabiendas de (que)*, te ponderativne formule *con... que* i *tanto... como* koje zahtijevaju isključivo korištenje indikativa. Treća grupa obuhvaća vezna

sredstva *así, siquiera, a riesgo de (que)* koja iziskuju upotrebu konjunktiva. Izrazi *a despecho de (que)* i *con todo (y) que*, koji mogu uvoditi indikativ jednako kao i konjunktiv, izdvojeni su u posljednjoj grupi kao veznički izrazi koji unatoč niskofrekventnoj uporabi ipak čine dio liste vezničkih sredstava koji izražavaju ideju koncesivnosti.

Važno je istaknuti da postoje i konstrukcije tipične za uvjetne (kondicionalne) rečenice koje u određenom kontekstu poprimaju i prenose koncesivnu ideju. U analiziranim gramatičkim priručnicima takve se rečenice nazivaju „nepravim“ dopusnim rečenicama te se dijele na skalarne, polarne i univerzalne. Tako se korištenje glagolskih vremena i načina u skalarnim rečenicama uvedenih izrazima *aun/incluso/ni siquiera + si* vodi pravilima koja se rabe pri strukturiranju kondicionalnih rečenica koje započinju veznikom *si*. Polarne rečenice koje započinju izrazima *tanto si... como si* također prate pravila koja vrijede za pogodbene rečenice s veznikom *si*, dok vezna sredstva *ya... ya, bien... bien* zahtijevaju uporabu konjunktiva. Univerzalne, odnosno rečenice formirane odnosnim konstrukcijama poput „Venga la persona que venga...” također iziskuju upotrebu konjunktiva.

U radu se također ističe važnost prepoznavanja koncesivne ideje u nepravim/hibridnim dopusnim rečenicama, nezavisnosloženim rečenicama ili konstrukcijama s neosobnim glagolima. Kako bi studenti uspješno razlikovali dopusne od drugih vrsta priložnih rečenica i kako bi mogli pravilno izraziti koncesivnu ideju, nije se dovoljno voditi veznim sredstvima već je potrebno i obratiti pozornost na semantičku vrijednost rečenica te na samu govornu situaciju u kojoj se rečenica javlja. Zavisnu rečenicu „Con gritar“ možemo protumačiti na dva načina: kao uvjetnu strukturu („Ako vičeš“) ili pak kao dopusnu („Iako vičeš“).

Ovaj rad, dakle, predstavlja opis dijela sintakse španjolskog jezika koji proučava dopusne zavisnosložene rečenice. Analiza prisutna u konzultiranim gramatičkim priručnicima prilagođena je i predložena imajući na umu poteškoće u korištenju odgovarajućih veznih sredstava ili glagolskih načina, na koje studenti španjolskog jezika obično nailaze tijekom produkcije, govorne i pismene, dopusnih rečenica. Usvajanje gradiva dodatno je olakšano primjerima iz Korpusa XXI koji ilustriraju izložene teorijske postavke.

LITERATURA

- Alarcos Llorach, E. (2001) *Gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.
- Bosque, I., i Demonte, V. (ur.) (1999) *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe [U tekstu: GDLE].
- Hernando Cuadrado, L. A. (1998) Sobre la expresión de la concesividad en español. *Revista de Filología Románica* 15, 123–133.
- Gili Gaya, S. (1980) *Curso superior de sintaxis española*. Barcelona: Vox/Bibliograf.
- Gómez Torrego, L. (2002) *Gramática didáctica del español*. Madrid: Ediciones SM.
- Olbertz, H., Storti García, T., & Goaveia García Parra, B. (2016) El uso de *aunque* en el español

- peninsular: un análisis discursivo-funcional. *Lingüística*, 32(2), 91–111. [<https://dx.doi.org/10.5935/2079-312X.20160019>]
- Porto Dapena, J. Á. (1991) Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo. Madrid: Arco/Libros, S. A.
- Real Academia Española (1977) *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe [U tekstu: *Esbozo*].
- Real Academia Española (2009) *Nueva gramática de la lengua española*, 2 vols. Madrid: Espasa [U tekstu: *NGLE*].
- Real Academia Española Banco de datos (Corpes XXI) [on line]. Corpus del español del siglo XXI, na <http://www.rae.es>.
- Rivas, E. (1989) Observaciones sobre las concesivas: su comparación con las condicionales y las adversativas. *Verba. Anuario Galego de Filoloxía*, ISSN 0210-377x, vol. 16, 236–255.
- Seco, R. (1968) *Manual de gramática española*. Madrid: Aguilar.
- Vinja, V. (1980) *Gramatika španjolskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

CONSTRUCTIONS WITH CONCESSIVE VALUE IN SPANISH: A SUMMARY OF SPANISH GRAMMARS

This paper deals with concessive clauses as presented in the main grammars of the Spanish language: *Nueva gramática de la lengua española* and *Gramática descriptiva de la lengua española*, among others. The first part of the paper provides the definition and classification of concessive clauses. It is also explained how the context, whether factual or hypothetical, determines the use of an adequate mode of the verb in concessive subordinate clauses. Furthermore, we shall distinguish the grammaticalized concessive character of the proper concessive clauses and the cases where some structures that primarily have other values adopt a concessive value. Additionally, we shall give an overview of the abundant range of proper and improper concessive constructions: their principal uses and combinations tense / mode. The objective of this paper is to provide the students of the Spanish language with a summary and didactic material which can be used both in theoretical and practical classes, because in our experience, it proves to be a problematic topic for students, especially as regards the use of modes.

Keywords: *concessivity, proper concessive clauses, improper concessive clauses, concessive constructions, indicative, subjunctive*